

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. У статті досліджено теоретико-методичні основи обліку дебіторської заборгованості згідно П(С) БО 10 «Дебіторська заборгованість». Розглянуто підходи до змістовного наповнення поняття дебіторська заборгованість. Висвітлено класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості у межах суб'єктів підприємництва. Особливу увагу приділено питанням організації обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Розглянуто основні етапи організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. Узагальнено наслідки недосконалої організації обліку дебіторської заборгованості суб'єктів підприємництва та виокремлено актуальні проблеми його ведення. Виявлено доцільність створення підприємствами резерву сумнівних боргів з метою відображення реальної суми поточної дебіторської заборгованості.

Ключові слова: дебітор, підприємство, організація обліку, дебіторська заборгованість, класифікація, резерв сумнівних боргів.

Butko Nataliia, Pohribniak Viktoriia

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

ORGANIZATION OF DEBTORS MANAGEMENT IN BUSINESS ADMINISTRATION

Summary. The article examines the methodological aspects of debtors management of the enterprise in accordance with The Accounting standard 10 «Accounts receivable». Approaches to the details of the concept of «debtors management» are considered. The following characteristics of accounts receivable within the enterprise are taken into account: duration, quality composition, term of fulfillment of obligations, the possibility of control, expediency of formation, nature of the organization's activities, degree of risk, depending on the statute of limitations, types of debtors. Special attention is paid to the organization of debtors management in business administration the enterprise management. Recommendations for improving accounting in accordance with the peculiarities of activities of objects in business are outlined. The organization of debtors management in business administration is shown as a package of measures related to the application of accounting procedures. It allows to form information correctly, and to provide timely information getting about receivables of subjects of economic activity. Such information within debtors management regarding its size and maturity dates is taken to interested external and internal users. Besides the organization of debtors management ensures control over the financial state and the result of the enterprise activity. The main steps of the organization of debtors management at the enterprise are considered. The accounting process of debtors management within the enterprise is presented as a technological set of three stages: stage of primary accounting, stage of current accounting, and stage of final accounting. The consequences of imperfect organization of debtors management of economic agents are summed up in the article. The topical problems of accounting as follows imperfect selection of potential buyers and customers, inadequate work with contracts, accounting for the reserve of doubtful debts. The expediency of creating a reserve on doubtful debts at enterprises in order to show the real sum of the floating debt is revealed.

Keywords: debtor, enterprise, accounting organization, debtors management, classification, reserve on doubtful debts.

Постановка проблеми. Протягом виробничого циклу кожне підприємство здійснює господарські операції з іншими суб'єктами підприємництва задля найшвидшої реалізації своєї продукції, за рахунок розширення ринків збуту та збільшення обсягів продажу. Однак нині розповсюдженою ситуацією є реалізація товарів контрагентам на умовах наступної оплати, тобто в кредит, в результаті чого і виникає дебіторська заборгованість. Тому існування дебіторської заборгованості є об'єктивним і звичним явищем в процесі виробничо-господарської діяльності суб'єктів підприємництва, проте повинно постійно контролюватися з метою своєчасного погашення.

Зі збільшенням обсягу дебіторської заборгованості в активах суб'єктів підприємництва, уповільнюється оборотність грошових коштів, що зумовлює необхідність залучення додаткових джерел фінансування. Тому в сучасних умовах господарювання уникнути появи дебіторської заборгованості, незалежно від причин її виникнен-

ня, неможливо. Звідси важливим аспектом для забезпечення ефективної і стабільної діяльності окремого підприємства, є необхідність у покращенні організації обліку дебіторської заборгованості, який дозволить вирішити питання оптимізації та забезпеченості своєчасного повернення грошових коштів, мінімізації обсягів заборгованості та неплатоспроможності відповідного суб'єкта підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти організації обліку дебіторської заборгованості досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти, зокрема Г.М. Бескота, В.С. Белозерцев, Є. Брікхем, Ф.Ф. Бутинець, Л.М. Васільєва, А.Ю. Волостникова, Є.В. Дубровська, Г.Г. Кірейцев, М.Л. Котляр, В.С. Лень, О.Г. Лищенко, Г.В. Нашкерська, О.О. Сидоренко, В.В. Сопко, С. Хенк, К. Хувер та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах сьогодення недостатній рівень знань щодо причин ведення

та організації обліку дебіторської заборгованості призводить до погіршення фінансово-економічного стану суб'єкта підприємництва та його роботи в цілому. Ці фактори зазначили потребу в необхідності додаткового вивчення, систематизації та уточнення організації обліку дебіторської заборгованості в управлінні підприємством.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення теоретичних, практичних та проблемних аспектів щодо обліку розрахунків з дебіторами із врахування особливостей обліку операцій з коригування резерву сумнівних боргів в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. У процесі своєї виробничої діяльності підприємство постійно вступає у господарські відносини з різноманітними суб'єктами підприємництва, що супроводжується потребою у здійсненні розрахунків з ними. Здійснюючи відвантаження виробленої продукції чи виконання робіт та надання послуг, підприємство прагне відразу повернути вкладені кошти і отримати дохід. Однак нині, у зв'язку із нестабільністю ринкової ситуації та спадом виробництва, постачальники не отримують оплату від контрагентів у визначені терміни, відбувається їх кредитування. Тому протягом періоду неплатежів, фінансові ресурси суб'єкта підприємництва виступають у вигляді дебіторської заборгованості.

Нині трактуванню поняття «дебіторська заборгованість» присвячені не лише велика кількість наукових робіт вчених-економістів, кожен з яких дає йому своє визначення (рис. 1), а також і нормативні акти, серед яких основним є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) 10 «Дебіторська заборгованість». Згідно якого, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів (юридичних та фізичних осіб) підприємству на певну дату [1]. Проте,

з огляду на розглянуті джерела, які розкривають змістовне наповнення поняття «дебіторська заборгованість» щодо формування єдиного підходу до його сутності, так і не досягнуло єдності серед поглядів вчених-економістів.

Для ефективного управління і організації обліку дебіторською заборгованістю постає необхідність економічно правильно здійснювати класифікацію відповідних об'єктів, від якої залежить і сам порядок обліку на підприємстві, рис. 2. З огляду на це, необхідно забезпечити якісне і своєчасне відображення інформації про заборгованість у системі бухгалтерського обліку.

Основи класифікації дебіторської заборгованості посідають важливе місце в ефективній організації обліку суб'єкта підприємництва. Відповідно до чинного законодавства підприємство самостійно може обирати систему класифікації дебіторської заборгованості залежно від завдань і мети управління системою обліку в межах підприємства. Поділ за класифікаційними ознаками дебіторської заборгованості надає можливість визначити обсяги майбутніх економічних вигод за відвантаження виробленої продукції чи виконання робіт та надання послуг, раціонально планувати фінансові ресурси підприємства, виявити порушення розрахунків з дебіторами та успішно здійснювати управління роботою підприємства в цілому.

Під організацією бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості розуміють сукупність дій, пов'язаних із застосуванням облікових процедур, які дають можливість правильно сформулювати і забезпечити своєчасне отримання повної, достовірної, правдивої інформації про дебіторську заборгованість підприємства щодо її розмірів та термінів погашення зацікавленим зовнішнім і внутрішнім користувачам та здійснювати контроль за величиною її впливу на фінансовий стан та результат діяльності підприємства.

Рис. 1. Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано авторами за даними [2–6]

Рис. 2. Основні класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості

Джерело: згруповано авторами за даними [7, с. 45]

Рис. 3. Етапи організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Джерело : розроблено авторами за даними [8–10]

Ефективне управління організацією обліку дебіторської заборгованості складається із умов, правил та процедур, і є однією із ключових потреб у виробничо-господарській діяльності кожного суб'єкта підприємництва, задля виконання поставлених цілей і завдань. З метою покращення фінансово-економічного стану та досягнення запланованих результатів господарювання, процес обліку дебіторської заборгованості на підприємствах повинен складатись з окремих етапів (рис. 3), дотримуючись яких підприємство матиме можливість ефективно та раціонально забезпечувати процес управління дебіторською заборгованістю.

Недосконалість організації обліку дебіторської заборгованості суб'єктів підприємництва призводить до збільшення її суми, втрати змісту облікової інформації, викривлення сутності трактування, зниження достовірності даних бухгалтерського обліку, що має негативний вплив на процес управління нею і функціонування підприємства в цілому.

Серед основних проблем організації обліку дебіторської заборгованості є недосконалий відбір потенційних покупців і замовників. Саме удосконалення системи відбору таких суб'єктів, надасть змогу здійснювати попередню перевірку і оцінку контрагентів щодо можливості своєчасного погашення ними заборгованості і відсутності прострочених платежів, тобто наявності хорошої кредитної історії.

Облік дебіторської заборгованості у межах підприємства здійснюється з моменту складання і підписання договору, де зазначаються суть та умови угоди, обов'язки сторін щодо виконання умов домовленості та відповідальність сторін у разі порушення таких зобов'язань. Для покращення організації роботи з договорами на належному рівні слід розробити і зазначити додаткові умови щодо надання товарного кредиту, а саме :

– можливість надання знижки контрагенту при здійсненні довгострокової оплати;

– можливість здійснення альтернативної оплати у негрошовій формі (цінні папери) або бартер.

Застосування цих умов у договорі в перспективі призведе до зростання продажів та прискорення оборотності капіталу підприємства.

Необхідною умовою достовірного відображення стану розрахунків з дебіторами є резерв сумнівних боргів [11–12], який згідно П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» має створюватися для визначення суми чистої реалізаційної вартості поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги [1].

Однак, у більшості підприємств облік на рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» проводиться, проте сам резерв не створюється чи розраховується досить приблизно. Це призводить до зростання ризиків щодо понесення значних збитків у разі непогашення заборгованості вчасно, які б зі створеним резервом були б не на стільки вагомими. Таким чином, підприємствам доцільно створити резерв сумнівних боргів, щоб уникнути втрат від оподаткування та розробити порядок його визначення в обліковій політиці.

Висновки і пропозиції. Облік дебіторської заборгованості підприємства потребує значної уваги, що спричинено систематичними затримками взаємних розрахунків і призводить до погіршення фінансового стану та виробничо-господарської діяльності підприємства в цілому. Правильно організований облік дебіторської заборгованості надасть можливість заздалегідь передбачити та не допустити збільшення дебіторської заборгованості, уникнути ризиків виникнення неплатежів та зменшити ймовірність виникнення безнадійної заборгованості. Введення у виробничо-господарську діяльність підприємства рекомендацій щодо вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості, створить умови для швидкого зростання бізнесу і збільшення фінансових можливостей підприємства.

Список літератури:

1. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення: 20.11.2020).
2. Дубровська Є.В. Управління дебіторською заборгованістю підприємств вантажного авто транспорту : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами»; Укр. держ. акад. заліз. трансп. Харків, 2010. 19 с.
3. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві. *Економіст*. № 11. 2009. С. 23–28.
4. Лищенко О.Г., Бескота Г.М. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Держава і регіони*. 2009. № 1. С. 114–117.
5. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 5-е изд. Москва : ИНФРА-М, 2007. 495 с.
6. Котляр М.Л. Управління дебіторською заборгованістю як важливий чинник підвищення фінансової стійкості підприємств. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2004. № 70. С. 47–49.
7. Волостникова А.Ю. Проблемы учетно-аналитического обеспечения дебиторской и кредиторской задолженности предприятия : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика». Москва, 2009. 22 с.
8. Кундря-Висоцька О.П., Москаленко О.В., Сулима М.О. Організація бухгалтерського обліку : навч. посібник. Київ : УБС НБУ, 2015. 298 с.
9. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / За ред. В.С. Леня. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.
10. Закревська О.Ю. Організація бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості підприємства торговл. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 20. С. 103–106.
11. Васильєва Л.М., Трайно О.В. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. *Молодий вчений*. 2017. № 10(50). С. 820–823.
12. Сидоренко О.О. Визнання, класифікація та окремі аспекти обліку дебіторської заборгованості у суб'єктів господарювання. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 449–456.

References:

1. P(S)BO 10 «Debitorska zaborhovanist» [Accounting Standard 10 "Debt receivable"], no. 237 (25 October 1999). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (accessed 20 November 2020).
2. Dubrovska Ye.V. (2010) Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstv vantazhnoho avtotransportu [The accounts receivable management of freight transport enterprises] (PhD Thesis), Kharkiv: Druk.
3. Bielozertsev V. (2009) Shchodo tovarnoho kredytu ta debitorskoi zaborhovanosti na pidpriemstvi [Rade credit and accounts receivable in the enterprise]. *Ekonomist*, vol. 11, pp. 23–28.
4. Lyshchenko O.H., Beskota H.M. (2009) Analiz debitorskoi zaborhovanosti v systemi upravlinnia pidpriemstvom [Analysis of receivables in the enterprise management system]. *State and regions*, no. 1, pp. 114–117.
5. Raizberh B.A., Lozovskyi L.Sh., Starodubtseva E.B. (2007) Sovremennyi ekonomicheskii slovar [Modern Economic Dictionary]. Moscow: YNFRA-M. (in Russian)
6. Kotliar M.L. (2004) Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu yak vazhlyvyi chynnyk pidvyshchennia finansovoi stiiikosti pidpriemstv [Accounts receivable management as an important factor in increasing the financial stability of enterprises]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, no. 70, pp. 47–49.
7. Volostnykova A.Iu. (2009) Problemy uchetno-analytycheskoho obespechenia debytorskoi y kredytorskoi zadolzhenosti predpriatya [The problems of accounting and analytical support of receivables and payables of the enterprise] (PhD Thesis), Moscow: NGY.
8. Kundria-Vysotska O.P., Moskalenko O.V., Sulyma M.O. (2015) *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku* [Organization of accounting]. Kyiv: UBS NBU. (in Ukrainian)
9. Len V.S. (2006) *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku* [Organization of accounting]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. (in Ukrainian)
10. Zakrevska O.Iu. (2017) Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku potочноi debitorskoi zaborhovanosti pidpriemstva torhivli [The organization of accounting of current receivables of trade enterprises]. *Black sea economic studies*, vol. 20, pp. 103–106.
11. Vasilieva L.M., Traino A.V. (2017) Orhanizatsiia obliku debitorskoi zaborhovanosti ta shliahy ii udoskonalennia [The organization of accounts receivable and the ways of its improvement]. *Young Scientist*, no. 10 (50), pp. 820–823.
12. Sidorenko A.A. (2019) Vyznannia, klasyfikatsiia ta okremi aspekty obliku debitorskoi zaborhovanosti u subiektiv gospodariuvannia [Recognition, classification and individual aspects of the accounting of accounts receivable by business subjects]. *Market Infrastructure*, vol. 32, pp. 449–456.